

UNIwersytet Warszawski
Wydział Lingwistyki Stosowanej

Przemysław Kusik

**Zastosowanie metod prawnoporównawczych
w procesie tłumaczenia na przykładzie polsko-angielskiego
przekładu terminologii z zakresu prawa rzeczowego**

Rozprawa doktorska

Promotor: dr hab. Joanna Osiejewicz, prof. ucz.
Dyscyplina naukowa: językoznawstwo

Warszawa, 2023

*Autor pragnie podziękować Pani Profesor Joannie Osiejewicz
za wyrażenie zgody na objęcie niniejszej rozprawy doktorskiej opieką promotorską,
a także za motywację, liczne wartościowe uwagi
oraz bezcenną pomoc w rozwijaniu warsztatu naukowego.*

STRESZCZENIE

Przedmiotem niniejszej rozprawy doktorskiej pt. *Zastosowanie metod prawnoporównawczych w procesie tłumaczenia na przykładzie polsko-angielskiego przekładu terminologii z zakresu prawa rzeczowego* są badania dotyczące możliwości użytecznego zastosowania metod prawa porównawczego (komparatystyki prawniczej) w procesie tłumaczenia prawniczego. Istotne dla przeprowadzonych badań jest znane z literatury przekładoznawczej stwierdzenie, że proces tłumaczenia prawniczego zachodzi nie tylko na poziomie języka źródłowego i języka docelowego, lecz także na płaszczyźnie związanych z tymi językami systemów prawnych. To zetknięcie się zagadnień prawnych i językowych budzi naturalne zainteresowanie prawem porównawczym wśród przekładoznawców. Nie dziwi zatem, że w literaturze translatoryki prawniczej nawiązania do prawa porównawczego pojawiają się od kilkudziesięciu lat. Roli prawa porównawczego upatruje się w dostarczaniu tłumaczom prawniczym niezbędnej wiedzy, również na etapie ich kształcenia, a także w możliwości bezpośredniego wykorzystania prawa porównawczego w procesie tłumaczeniowym, zwłaszcza w zakresie przekładu terminologii. Niektórzy autorzy sugerują wręcz, że tłumaczenie prawnicze stanowi praktyczną realizację prawa porównawczego (ang. *an exercise in/of comparative law*). Pomimo tych licznych nawiązań przegląd literatury translatoryki prawniczej prowadzi do wniosku, że trudno jest znaleźć w niej konkretne informacje o tym, jak prawo porównawcze ma być stosowane przez tłumaczy, a w szczególności które metody prawnoporównawcze powinni oni stosować. Prawo porównawcze jest często traktowane dosyć powierzchownie, o czym świadczy fakt, że jedyną metodą prawnoporównawczą stosunkowo dobrze poznaną w translatoryce prawniczej jest metoda funkcjonalna, która na potrzeby tłumaczenia prawniczego została zaadaptowana przez Šarčević w ramach koncepcji ekwiwalentu funkcjonalnego. Do wiodącego opracowania tej autorki odwołują się liczni autorzy. W szeregu publikacji obraz prawa porównawczego jest oparty na klasycznym dziele Zweigerta i Kötz, stanowiącym podstawowy wykład metody funkcjonalnej, którą jego autorzy uznali w istocie za jedyną właściwą metodę prawnoporównawczą. Zaskakuje fakt, że w znacznym stopniu niezauważona w literaturze przekładoznawczej pozostała ożywiona dyskusja tocząca się wśród komparatystów na przestrzeni ostatnich trzech dekad, w ramach której nie tylko poddano tradycyjną metodę funkcjonalną krytyce, lecz przede wszystkim zwrócono uwagę na podejścia alternatywne i potrzebę pluralistycznego spojrzenia na metodologię prawnoporównawczą. Wobec braku opracowań ujmujących współczesną metodologię prawa porównawczego w sposób kompleksowy i dotyczących zarazem praktycznych aspektów jej zastosowania w tłumaczeniu prawniczym niniejsza rozprawa służy uzyskaniu odpowiedzi na pytanie o to, czy zastosowanie metod prawnoporównawczych może być użyteczne w procesie tłumaczenia prawniczego. W celu udzielenia odpowiedzi na powyższe pytanie (główne pytanie badawcze) po krótkim wprowadzeniu (rozdział 1.) omówiono najpierw najistotniejsze zagadnienia teoretyczne dotyczące trzech podstawowych wątków: juryslingwistyki (rozdział 2.), tłumaczenia prawniczego (rozdział 3.) oraz prawa porównawczego i jego związków z przekładem (rozdział 4.). Następnie w rozdziale 5. sporządzono zestawienie metod prawnoporównawczych, które wstępnie przeanalizowano pod kątem ich adekwatności do zastosowania w tłumaczeniu prawniczym. Zestaw metod składający się z metody ogólnej, którą stanowi samo porównywanie, oraz metod szczegółowych (metody funkcjonalnej, metody strukturalnej i metody hermeneutycznej) był przedmiotem badań omówionych w rozdziale 6. Dane do badań obejmowały tekst źródłowy księgi drugiej polskiego Kodeksu cywilnego, zatytułowanej *Własność i inne prawa rzeczowe*, oraz jego trzy istniejące przekłady na język angielski. Zostały one poddane kontrastywnej lingwistycznej analizie tekstu o charakterze jakościowym i ilościowym. Co jednak najistotniejsze, w toku badań w sposób eksperymentalny zastosowano wskazane metody prawnoporównawcze (co określono mianem *tłumaczeniowej analizy prawnoporównawczej*) w celu weryfikacji terminów użytych w badanych tekstach docelowych jako

ekwiwalentów tłumaczeniowych terminów z zakresu prawa rzeczowego wyróżnionych w tekście źródłowym. Sprawdzono także potencjał innych, powszechnie dostępnych narzędzi tłumaczeniowych (forum internetowe, portal z tekstami paralelnymi i słownik) jako ewentualnych alternatyw dla zastosowania metod prawnoporównawczych. Badania pozwoliły na poczynienie szeregu spostrzeżeń co do możliwych sposobów zastosowania poszczególnych metod prawnoporównawczych, rodzajów problemów tłumaczeniowych, do których rozwiązywania mogą być one użyteczne, ich potencjału w zakresie ustalania ekwiwalentów tłumaczeniowych, a także aspektów praktycznych ich wykorzystania. Odniesiono się także do użyteczności narzędzi alternatywnych. Na podstawie uzyskanych danych możliwe stało się udzielenie odpowiedzi twierdzącej na główne pytanie badawcze (rozdział 7.). Dokonano także weryfikacji hipotez – w szczególności potwierdzono hipotezę główną, zgodnie z którą pod pewnymi warunkami zastosowanie metod prawnoporównawczych jest użyteczne w procesie tłumaczenia prawniczego. Jeśli chodzi o warunki użyteczności metod prawnoporównawczych w tłumaczeniu prawniczym, uwypuklono konieczność adaptacji tych metod na potrzeby tłumaczenia prawniczego w sposób odpowiadający jego celowi i charakterowi. Konieczność ta wynika z faktu, że tłumaczenie prawnicze i prawo porównawcze stanowią dwa powiązane, lecz – jak podkreślono we wnioskach końcowych – autonomiczne względem siebie obszary. Ponadto wskazano na konieczność zapewnienia racjonalnych warunków pracy tłumaczy, jeśli chodzi o czas na wykonanie tłumaczenia, a także zwrócono uwagę na potrzebę uwzględnienia prawa porównawczego, a zwłaszcza konkretnych metod prawnoporównawczych, w kształceniu tłumaczy prawniczych. Ten element kompetencji tłumacza prawniczego określono mianem *subkompetencji prawnoporównawczej*. Przedstawiono również ograniczenia przeprowadzonych badań. Wynikają one m.in. z przyjęcia określonych danych, pary językowej i kierunku tłumaczenia, a także ze skupienia się na konkretnych systemach prawnych. Ponadto zastosowanie głównie jakościowych metod badawczych wymaga uwzględnienia czynnika subiektywizmu badacza. Na podstawie przeglądu literatury i uzyskanych wyników zaproponowano model tłumaczeniowej analizy prawnoporównawczej odzwierciedlający procedurę zastosowaną w ramach badań. Wskazano wreszcie na metodologię prawa porównawczego jako zasób, z którego tłumacze mogą korzystać w sposób elastyczny i eklektyczny, testując użyteczność narzędzi prawnoporównawczych w praktyce i dostosowując zakres prowadzonej tłumaczeniowej analizy prawnoporównawczej do własnej wiedzy, okoliczności danego zlecenia i charakteru napotkanych problemów tłumaczeniowych.

Słowa kluczowe: prawo porównawcze; komparatystyka prawnicza; tłumaczenie prawnicze; język prawa; metody prawnoporównawcze; kompetencje tłumacza prawniczego; kształcenie tłumaczy prawniczych; przekład polsko-angielski; prawo rzeczowe; terminologia prawa; tłumaczeniowa analiza prawnoporównawcza; subkompetencja prawnoporównawcza